

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana magistra Grzegorza Wrony pt. *Miejsce Piastowe w XVI – XIX wieku*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Motylewicza, Rzeszów 2016, ss. 362.

Bardzo dziękuję Wysokiej Radzie Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego za powierzenie mi recenzji rozprawy doktorskiej magistra Grzegorza Wrony.

Monografie miast i wsi stanowią ważne źródło do „budowania nowoczesnej historiografii”, gdyż bez nich, jak uznał Jerzy Topolski, a za nim Feliks Kiryk, „postęp w badaniach historycznych byłby niemożliwy”. Badania nad dziejami miast i wsi weszły do programów badawczych, dostarczając opracowań stojących na wysokim poziomie naukowym. Miarą poziomu monografii jest bowiem jej oparcie na materiale źródłowym, wydobyte i analiza wszelkich, czasem najdrobniejszych wzmianek, które pozwalają na dokonanie syntezy i ukazanie całokształtu procesów dziejowych dotyczących miast czy osad wiejskich. Do grupy takich monografii dołącza również recenzowana praca doktorska.

Temat pracy

Temat pracy został poprawnie sformułowany w tytule. Uzasadnienie problemu zawartego w temacie Autor zawarł jasno we wstępie do dysertacji. Temat pod względem zawartości problemowej jak najbardziej odpowiada wymogom stawianym tematom rozpraw doktorskich. Wybrany, zapewne z inspiracji Promotora, temat ze wszech miar zasługuje na podjęcie go. Teren badawczy stanowi konkretna jednostka administracyjna – wieś Miejsce, posiadająca w miarę ściśle określone granice. We wstępie Autor wyjaśnił kwestię nazwy wsi, która do końca XIX w. znana była jako Miejsce, zaś później dodano określenie „Piastowe”. Podzielam opinię, że w temacie pracy powinna pojawić się nazwa miejscowości znana współcześnie, natomiast wszelkie inne formy występujące w przeszłości należy podać i objaśnić we wstępie. Autor postąpił zgodnie z tym postulatem (s. 9–10). Ponadto w rozdziale III wskazał datę wprowadzenia określenia „Piastowe” na 1897 r. (s. 38), zmieniając dotychczas obowiązujące daty w literaturze.

Z kolei przestrzeń czasowa, określona jako XVI–XIX w. posiada wystarczająco rozległe granice dla ukazania ważnych procesów społeczno-gospodarczych. Zastanović można by się było nad zamknięciem rozważań w 1914 roku, stanowiącym ogólnie przyjętą cezurę w

historii Polski. Tym bardziej, że Autor nieraz wybiegał w swych rozważaniach poza rok 1899, a w tabeli umieszczonej w aneksie umieścił dane do 1914 r. Pod namysł Autora polecam spostrzeżenie, czy nie warto byłoby, myśląc o wydaniu pracy drukiem, sformułować temat „Dzieje Miejsca Piastowego do 1914 roku”.

Struktura pracy

Rozprawa podzielona została na pięć rozdziałów o nierównej, bo wynikającej z tematu, objętości. Tytuły poszczególnych rozdziałów wskazują na chronologiczne ujęcie problemu, natomiast treści poszczególnych rozdziałów ujęto problemowo. Rozdziały są spójne i kompletne. Ich kolejność jest poprawna i logiczna. Główny korpus pracy poprzedzony został wstępem, zaś po nim umieszczono zakończenie, aneks (nota bene nie odnotowany w spisie treści), bibliografię, oraz spisy tabel i rycin. Wspomniane dysproporcje w objętości rozdziałów wynikały z przyjętej, klasycznej formy monografii, w której pierwsze rozdziały dotyczą środowiska geograficznego (s. 17–29) oraz najdawniejszych dziejów Miejsca do końca XV w. (s. 30–37). Trzeci rozdział, dotyczący okresu staropolskiego, ma znacznie bardziej rozbudowaną strukturę, i jako jedyny posiada podrozdziały podzielone na jeszcze mniejsze jednostki. Zajmuje on również zdecydowaną największą część pracy (s. 38–209). Treści zawarte w kolejnych dwóch rozdziałach, poświęconych przeszłości Miejsca Piastowego w okresie galicyjskim (s. 210–265) oraz dziejom parafii i szkoły (s. 266–321) zostały podzielone na podrozdziały. Zarówno tytuły rozdziałów, jak i podrozdziałów, zostały sformułowane poprawnie i nie budzą wątpliwości.

Realizację tematu określonego w tytule pracy stanowią trzy ostatnie rozdziały pracy. W rozdziale III opisującym Miejsce w okresie staropolskim Autor wyszedł poza ramy chronologiczne (zwłaszcza w podrozdziale 2 i 3), opierając rozważania na źródłach z końca XVIII w oraz I połowy XIX stulecia (Metryki Józefińska i Franciszkańska). Zabieg ten został podyktowany brakiem innych źródeł pozwalających rozeznaczyć położenie gospodarcze ludności Miejsca. Uważam, że był uzasadniony, zaś Autor starał się budować narrację w oparciu o źródła wytworzone w okresie staropolskim, przywołując późniejsze przekazy dla nakreślenia pełnego obrazu opisywanej rzeczywistości.

Myślę, że warto byłoby oddzielić informacje dotyczące świątyni w Miejscu, czasu jej wybudowania i wyglądu (s. 278–280) oraz budowy nowego kościoła pod koniec XIX w., od spraw związanych z gospodarstwem plebańskim i przenieść je do podrozdziału I w rozdziale V, dotyczącego ukształtowania się okręgu parafialnego nierozzerwalnie związanego z kościołem.

Merytoryczna ocena pracy

Rozprawa doktorska mgra Grzegorza Wrony oparta jest na bogatej bazie źródłowej i wzbogacona imponującą literaturą przedmiotu. Źródła rękopiśmienne z archiwów i bibliotek polskich (w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Przemyślu, Kórniku, Krośnie) oraz ukraińskich (we Lwowie), dokumentacja przechowywana w archiwum parafialnym w Miejscu Piastowym oraz źródła drukowane stanowiły solidną podstawę do rozważań nad podjętą tematyką. Znaczna część dokumentów, mam na myśli głównie materiały przechowywane w archiwach i bibliotekach lwowskich, zostały przywołane po raz pierwszy, co stanowi niewątpliwą zasługę Doktoranta. Zgromadzone przez Autora informacje były absolutnie wystarczające do tego, aby powstała rzetelna i pełna monografia wsi w zakreślonych granicach chronologicznych. Przy tego rodzaju tematach rozproszenie źródeł jest na tyle duże, że nawet w wyniku najsumienniejszych kwerend nie można popadać w przekonanie, że znalazło się już absolutnie wszystko. Mam jednak przekonanie, że nawet odnalezienie pojedynczych informacji niewiele lub prawie nic nie wniosłoby do ustaleń poczynionych przez Pana mgra Wronę. Potwierdziłyby one jedynie sformułowane wnioski.

W obszernej literaturze przedmiotu można byłoby wskazać jeszcze kilka publikacji, jednak ich nieobecność nie rzutuje na wartość pracy. Mam tu na myśli np. opracowania Stanisława Litaka dotyczące parafii w Polsce nowożytnej (S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, Lublin 2004). Autor korzystał z artykułu prof. Litaka, *Struktura i funkcje parafii w Polsce*, wydanego w 1969 r., ale nie ujął go w bibliografii. Można byłoby sięgnąć do publikacji *Testamenty chłopów polskich od drugiej połowy XVI do XVIII wieku*, opr. J. Łosowski, wydanej w Lublinie w 2015 r., w której zamieszczono sześć testamentów chłopów z Miejsca, skądinaż zapewne znanych Autorowi z materiałów rękopiśmiennych. Do celów porównawczych mogło służyć opracowanie Stefana Zabrowarnego zatytułowane *Folwark i wieś w obwodzie przemyskim (1772–1848)*, wydane w Warszawie w 2014 r.

Praca zawiera wszystkie istotne problemy związane z życiem społeczno-gospodarczym wsi w okresie feudalizmu i przemian uwłaszczeniowych. Autor skoncentrował uwagę na wszystkich instytucjach związanych ze społecznością wiejską – dworem, samorządem wiejskim i parafią oraz wzajemnych relacjach między nimi. Podał analizie różne kategorie ludności wiejskiej oraz gospodarkę realizowaną w obrębie każdej z wymienionych instytucji – chłopską, folwarczną i plebańską. Ustalił i opisał procesy społeczne i gospodarcze zachodzące we wsi Miejsce w omawianym czasie. Wnioski zestawiał z danymi dotyczącymi sąsiednich miejscowości oraz tendencjami obserwowanymi w skali regionu i kraju. Rozprawa

wykazuje dobre przygotowanie Autora do badania dziejów gospodarczo-społecznych wsi, w czym dostrzegam ogromną rolę Promotora, znawcy dziejów gospodarczo-społecznych I Rzeczypospolitej. Doktoranta cechuje także umiejętność formułowania niezależnych i obiektywnych interpretacji i wniosków, dokonywania porównań i syntetycznych podsumowań.

Wydaje mi się, że dla dobra pracy konieczne byłoby sporządzenie listy proboszczów związanych z parafią Miejsce w okresie nowożytnym i w XIX w. Ustalenie obsady parafii byłoby ważnym dokonaniem badawczym, które Autor w oparciu o zgromadzone materiały źródłowe mógłby z powodzeniem zrealizować. Brakło również tabelarycznego ujęcia nauczycieli pracujących w miejsczej szkole w okresie autonomicznym (tabela 44 dotyczy okresu 1829–1868).

Moje zastrzeżenia budzi używanie przez Autora terminu „paroch” w odniesieniu do duszpasterzy parafii w Miejscu (s. 136, 141, 320, 327). Nazewnictwo to stosowane jest w przypadku duchownych unickich (greckokatolickich), natomiast nie spotkałam się z używaniem go w odniesieniu do Kościoła rzymskokatolickiego, gdzie stosuje się najczęściej terminy proboszcz czy pleban. Dostrzeżonym przeze mnie błędem jest również zapis nazwiska Jana Stapińskiego, działacza chłopskiego związanego ze Stronnictwem Ludowym (od 1903 r. Polskim Stronnictwem Ludowym). W pracy dwukrotnie odnotowano Stapińskiego jako Strapińskiego (s. 265). Moje zdziwienie budzi też data zatwierdzenia Zgromadzenia Św. Michała Archanioła przez Stolicę Apostolską. Autor podawał rok 1989 (s. 320), gdy tymczasem był to 1921 r., o czym zresztą sam pisał na następnej stronie (s. 321).

Formalna strona dysertacji

Wysoki poziom metodologiczny i edytorski rozprawy przejawia się w dobrym sporządzeniu przypisów oraz opisów bibliograficznych. Również precyzja języka, jasność stylu, swoboda w formułowaniu myśli czynią tekst pracy przystępnym w lekturze. Jednak i w tym względzie trafiają się drobne uchybienia i niekonsekwencje. Pojawiały się niekiedy pewne błędy stylistyczne czy gramatyczne lub zwykłe pomyłki literowe.

Chciałabym zwrócić uwagę Autora na konsekwentną pisownię dużymi i małymi literami terminu kościół w różnych jego znaczeniach oraz odmianę rzeczownika plebania (w dopełniaczu liczby mnogiej – plebanii). Zdarzyły się również powtórzenia, np. akapit na stronie 57 jest powtórzeniem akapitu ze strony 56. Postuluję również inny zapis daty, jeśli dotyczy ona tylko miesiąca.

Pracę wzbogacają 44 zestawienia tabelaryczne oraz 14 ilustracji zawierających m.in. fragmenty map uwzględniających Miejsce Piastowe, a pochodzących z XVIII i XIX w.

Wnioski końcowe

Rozprawa doktorska Pana magistra Grzegorza Wrony oparta została na solidnej bazie źródłowej i bibliograficznej. Autor wykazał się znajomością warsztatu naukowego historyka. Umiejętnie przeprowadził analizę problemów stanowiących tematykę rozprawy. Rzetelnie zestawił drobiazgowo informacje źródłowe przez co Jego praca jest bogata w treści dotyczące funkcjonowania Miejsca Piastowego w okresie XVI–XIX w. Zgłoszone z obowiązku recenzenta uwagi krytyczne nie umniejszają mojej wysokiej oceny wartości pracy.

Zatem z uznaniem dla Autora pracy Pana magistra Grzegorza Wrony zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego o dopuszczenie Go do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Beata Lorens

Rzeszów, 5 maja 2016 r.

dr hab. Beata Lorens, prof. UR